

Soud: Nejvyšší soud
Datum rozhodnutí: 12/19/2017
Spisová značka: 21 Cdo 5461/2015
ECLI: ECLI:CZ:NS:2017:21.CDO.5461.2015.1
Typ rozhodnutí: ROZSUDEK
Heslo: Rodičovská odpovědnost (o. z.)
Dotčené předpisy: čl. 865 odst. 1 o. z.
čl. 866 o. z.
čl. 871 odst. 1 o. z.
čl. 44 odst. 3 zák. o rod.
čl. 100 odst. 4 o. s. ř.
Kategorie rozhodnutí: C
21 Cdo 5461/2015-163

ČESKÁ REPUBLIKA

ROZSUDEK

JMÉNEM REPUBLIKY

Nejvyšší soud České republiky rozhodl v senátu složeném z předsedy JUDr. Lubomíra Ptáčka, Ph.D., a soudců JUDr. Zdeňka Novotného a JUDr. Mojmíra Putny v právní věci péče o nezletilého **M. M.**, zastoupeného městskou částí Praha 6, se sídlem Úřadu městské části Praha 6, Československé armády č. 601/23, jako kolizním opatrovníkem, syna **I. R.** a **L. L.**, zastoupeného Mgr. Bohdanou Novákovou, advokátkou se sídlem v Praze 3, Čáslavská č. 1750/8, za účasti babičky ze strany matky **I. M.** a prarodičů ze strany otce **V. L.** a **K. L.**, obou zastoupených Mgr. Bohdanou Novákovou, advokátkou se sídlem v Praze 3, Čáslavská č. 1750/8, o návrhu na zbavení rodičovské odpovědnosti otce, styku otce a prarodičů ze strany otce s nezletilým a o pěstounské péči, vedené u Obvodního soudu pro Prahu 6 pod sp. zn. 39 P 87/2013, o dovolání otce proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 10. prosince 2014, č. j. 39 P 87/2013-50, takto:

Rozsudek městského soudu ve výroku potvrzujícím rozsudek soudu prvního stupně o zbavení rodičovské odpovědnosti otce a ve výroku o nákladech řízení před soudy obou stupňů a dále rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 6. května 2014 č. j. 39 P 87/2013-50 ve výroku III. v části, v níž byl otec nezletilého L. L. zbaven rodičovské odpovědnosti a ve výroku VI. o nákladech řízení **se ruší** a věc **se vrací** Obvodnímu soudu pro Prahu 6 k dalšímu řízení.

O d ů v o d n ě n í:

Rozsudkem ze dne 6. 5. 2014, č. j. 39 P 87/2013-50 rozhodl Obvodní soud pro Prahu 6, že se návrh na nezrušitelné osvojení nezletilého navrhovatelkou I. M. zamítá (výrok I.), že se nezletilý svěřuje do pěstounské péče mateřské babičky I. M. (výrok II.) a že se matka i otec nezletilého zbavují rodičovské odpovědnosti (výrok III.), čímž změnil rozsudek Okresního soudu v Nymburku ze dne 18. 5. 2010 č. j. 13 P 55/2008 (výrok IV.) a dále zamítl návrh otce a prarodičů ze strany otce na styk

s nezletilým (výrok V.) a rozhodl o náhradě nákladů řízení (výrok VI.). Soud prvního stupně uzavřel, že osvojení nezletilého navrhovatelkou I. M., která je jeho mateřskou babičkou není právně dovolené, neboť zákon osvojení mezi příbuznými v pokolení přímém neumožňuje. Zároveň uvedl, že mateřská babička o dítě pečuje prakticky od jeho narození, a je tedy v zájmu dítěte, aby bylo svěřeno do její pěstounské péče. Ve vztahu k rodičům nezletilého uvedl, že matka nezletilého téměř 5 let v podstatě neviděla, nezajímala se o něj, nepřispívala na výživu a již po jeho narození byla rozhodnuta dát souhlas s osvojením dítěte. Taktéž otec zájem o nezletilého nikdy neprojevoval, zájem projevil teprve v souvislosti s návrhem podaným mateřskou babičkou a pod vlivem své současné přítelkyně. Soud proto dospěl k závěru, že oba rodiče nezletilého závažným způsobem zanedbávali rodičovskou odpovědnost a je proto na místě je rodičovské odpovědnosti zbavit. Ohledně styku otce a prarodičů ze strany otce s nezletilým, dospěl k závěru, že není v zájmu nezletilého, aby byl informován, kdo jsou jeho biologičtí rodiče, přičemž vzal v úvahu zjištění, že nezletilý nesmí být s ohledem na svůj zdravotní stav vystavován stresovým situacím.

Rozsudkem ze dne 10. 12. 2014 č. j. 18 Co 398/2014-98 Městský soud v Praze potvrdil rozsudek soudu prvního stupně ve výroku II. (správně ve výroku III.) o zbavení rodičovské odpovědnosti otce a ve výroku V. o zamítnutí návrhu na styk otce a prarodičů ze strany otce s nezletilým, dále změnil výrok II. a IV. rozsudku soudu prvního stupně tak, že zamítl návrh na svěřeni nezletilého do pěstounské péče I. M. a rozhodl o náhradě nákladů řízení. Výrok o zbavení matky rodičovské odpovědnosti nebyl odvoláním napaden a nabyt tak samostatně právní moci. Odvolací soud potvrzující výrok o zbavení otce rodičovské odpovědnosti odůvodnil tím, že otec již v porodnici projevil vůli dítě opustit a dal souhlas k osvojení. O nezájmu o dítě svědčí dále též jeho postoj v řízení vedeném u Okresního soudu v Nymburce pod sp. zn. 13 P 55/2008, jež vyústilo ve svěřeni dítěte do péče babičky. Otec se nepokusil převzít dítě do péče ani o něj neprojevoval žádný opravdový zájem. Odvolací soud dále uvedl, že je sice v zájmu nezletilého, aby se dozvěděl pravdu o tom, kdo jsou jeho rodiče, nikoliv však formou soudně nařízeného styku. Pokud však jde o svěřeni nezletilého do pěstounské péče babičky, odvolací soud má za to, že soud prvního stupně nevysvětlil, z jakého důvodu svěřil dítě do pěstounské péče, když již péči zajišťuje na základě dřívější soudní úpravy. Upozornil přitom, že zákon upřednostňuje před pěstounem osobu poručníka. O svěřeni do péče pěstouna či poručníka je však možné rozhodnout až po právní moci rozhodnutí o zbavení otce rodičovské odpovědnosti. Rozhodnutí o svěřeni do pěstounské péče je proto předčasné.

Proti rozsudku odvolacího soudu v části, v níž byl potvrzen výrok rozsudku soudu prvního stupně o zbavení rodičovské odpovědnosti otce podal otec (dále jen „dovolatel“) dovolání, v němž namítá, že odvolací soud nezohlednil změnu postoje rodiče ke svému životu i k nezletilému, která může převážit nad důsledky jeho chování v minulosti a že nerespektoval ani právní názor vyjádřený v judikatuře dovolacího soudu, že nelze zbavit rodičovské odpovědnosti pro důvody, které již pominuly. Dále též uvedl, že zde nejsou naplněny podmínky pro zbavení rodičovské odpovědnosti, neboť k tomu lze přistoupit jen tehdy, neplní-li rodič své povinnosti, ačkoliv by je plnit mohl. Dovolatel je však toho názoru, že své rodičovské povinnosti plnit nemohl, neboť mu v tom bránila matka a později též babička dítěte. Oslovení nezletilého (respektive kontakt s ním) proti vůli jeho babičky a oznámení, že je jeho otec považoval za necitlivé k nezletilému a v rozporu s jeho zájmy. Má rovněž za to, že postup státu v této věci je v rozporu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, který zdůrazňuje, že stát je povinen přijmout taková opatření, která umožní zachování rodinných vazeb. Dále též poukazuje na skutečnost, že soud odmítl provést důkaz znaleckým posudkem, a to i přesto, že jde o jediný důkaz způsobilý prokázat, zda je zájem otce o nezletilého skutečný. Konečně též namítá, že soudy neprovedly dostatečné dokazování a že sám nezletilý neměl možnost se v řízení vyjádřit. Navrhl proto, aby rozsudky soudů obou stupňů byly zrušeny a věc vrácena soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Navrhovatelka (babička nezletilého) ve vyjádření k dovolání otce uvedla, že rozhodnutí odvolacího soudu považuje za správné, má za to, že otec zájem o nezletilého neprojevoval, ačkoliv otec je již sám sedm let zletilý a nelze brát do úvahy otcovo tvrzení, že zájem o nezletilého projevoval prostřednictvím svých rodičů. Poukázala na to, že otec dal souhlas s osvojením nezletilého, neprojevoval o něj zájem po dobu výrazně převyšující tři měsíce, vyživovací povinnost k nezletilému plnil otec a otec nevyužil možnosti stýkat se s nezletilým, ačkoliv ji měl do září 2013. Poukázala rovněž na to, že nezletilý se vyjádřil prostřednictvím návštěvy sociální pracovnice i ředitele mateřské školky. Navrhla proto, aby dovolání bylo zamítnuto.

Jelikož napadené rozhodnutí bylo vydáno dne 10. 12. 2014 a řízení bylo zahájeno dne 2. 12. 2013, Nejvyšší soud jako soud dovolací dovolání projednal a rozhodl o něm podle o. s. ř. ve znění účinném od 1. 1. 2013 do 31. 12. 2013 (srov. čl. II bod 2 zákona č. 296/2017 Sb.).

Dovolání bylo podáno včas, osobou k tomu oprávněnou, zastoupenou podle § 241 odst. 1 o. s. ř.

Nejvyšší soud se proto dále zabýval otázkou přípustnosti a důvodnosti dovolání.

Podle ustanovení § 236 odst. 1 o. s. ř. lze dovoláním napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, jestliže to zákon připouští.

Podle ustanovení § 237 o. s. ř. není-li stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak.

Dovolání je přípustné, neboť odvolací soud posoudil naplnění podmínek pro zbavení otce rodičovské odpovědnosti v rozporu s ustálenou rozhodovací praxí dovolacího soudu.

Podle ustanovení § 865 odst. 1 občanského zákoníku účinného od 1. 1. 2014 (dále jen „o. z.“) rodičovská odpovědnost náleží stejně oběma rodičům. Má ji každý rodič, ledaže jí byl zbaven.

Podle ustanovení § 866 o. z. jsou pro rozhodnutí soudu, které se týká rozsahu rodičovské odpovědnosti nebo způsobu či rozsahu, v jakém ji rodiče mají vykonávat, určující zájmy dítěte.

Podle ustanovení § 871 odst. 1 o. z. zneužívá-li rodič svoji rodičovskou odpovědnost nebo její výkon, anebo svoji rodičovskou odpovědnost nebo její výkon závažným způsobem zanedbává, soud jej jeho rodičovské odpovědnosti zbaví.

Nejvyšší soud se k důvodům pro zbavení, či omezení rodičovské odpovědnosti (terminologicky vymezené jako „rodičovská zodpovědnost) podrobně vyjadřoval již za úpravy provedené zákonem o rodině, který byl s účinností od 1. 1. 2014 nahrazen občanským zákoníkem, s ohledem na obsahově podobné vymezení institutu zbavení, či omezení rodičovské odpovědnosti se dosud dosažené (a níže rozvedené) závěry uplatní i nadále. Nejvyšší soud ČSSR se tak k podmínkám zbavení rodičovské zodpovědnosti vyjádřil již v rozhodnutí ze dne 24. 11. 1964 sp.zn. Cz 48/64, uveřejněném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, ročník 1965, pod číslem 11. Zde Nejvyšší soud vyslovil, že předpokladem pro zbavení rodičovských práv podle § 44 odst. 3 zák. o rodině je, že rodiče neplní své povinnosti, ač by je plnit mohli. Nejde-li o zaviněné neplnění povinností, zejména nemohou-li rodiče plnit povinnosti k dětem pro objektivní příčiny, může soud vyslovit jen omezení rodičovských práv, vyžaduje-li to zájem společnosti na řádné výchově dětí. Opatření podle § 44 zák. o rod. lze zrušit a rodičovská práva obnovit, odpadnou-li důvody, pro které došlo ke zrušení nebo omezení rodičovských práv. Opatření podle § 44 zák. o

rod. nelze nařídit pro okolnosti, k nimž došlo před několika lety a které v době vyhlášení rozhodnutí již nejsou. Ve svém rozsudku ze dne 26. 4. 2011 sp. zn. 30 Cdo 3522/2009 Nejvyšší soud uvedl, že zmiňované závěry byly přes dílčí modifikace použitelné taktéž za účinnosti zákona o rodině (po tzv. velké novele účinné od 1. 8. 1998)

V rozsudku ze dne 22. 5. 2013 sp. zn. 30 Cdo 1376/2012 Nejvyšší soud vyložil, že zbavení rodičovské zodpovědnosti je nejtvrdějším zásahem do vztahů mezi rodiči a dětmi. K naplnění skutkové podstaty zbavení rodičovské zodpovědnosti musí být splněna jedna ze dvou skutečností předvídaných v hypotéze ustanovení § 44 odst. 3 zákona o rodině, a to, že rodič svou rodičovskou zodpovědnost nebo její výkon zneužívá, anebo ji závažným způsobem zanedbává. Aby byl tento zásah odůvodněný, nestačí ojedinělé vybočení nebo opomenutí rodičovské péče. Zejména v případě zanedbávání povinností rodičem musí být dán jeho tak značný stupeň, že zbavení rodičovské zodpovědnosti je jediným účinným prostředkem ochrany dítěte.

Za zneužívání rodičovské zodpovědnosti je především považováno ohrožení tělesného a duševního vývoje dětí, umožnění jim páchat trestnou činnost, svádění k nemorálnímu způsobu života, týrání dětí apod. Za závažné zanedbávání rodičovské zodpovědnosti se považuje zejména dlouhodobé neplnění rodičovských práv a povinností k nezletilému, absolutní nezájem o nezletilého, zejména o jeho výchovu a výživu, trvalé ponechání dítěte ve výchovném zařízení spojené s nezájmem o toto dítě a s neprojevením snahy převzít je do rodinné výchovy, nemorální způsob života rodičů, soustavné neplnění vyživovací povinnosti k dítěti, trestní postih pro zanedbávání povinné výživy apod. (srov. odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2873/2005, a stanovisko Nejvyššího soudu SR ze dne 28. června 1989, sp. zn. Cpj 19/89, uveřejněné ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek pod č. 21, ročník 1990).

Ze shora uvedeného vyplývá obecný korektiv pro uvedený krajní zásah do vztahu mezi rodičem a dítětem, spočívající v tom, že takový zásah musí být současně „jediným účinným prostředkem ochrany dítěte“; potřeba jeho provedení musí v každém konkrétním případě, z hlediska intenzity řádného nevykonávání rodičovské zodpovědnosti rodičem, převážit nad právem dítěte na rodinný život, zachování rodinných svazků, na péči rodičů a osobní kontakt s nimi, nad právem znát své rodiče (srov. Čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod vyhlášené pod č. 2/1993 Sb., Čl. 7 odst. 1, Čl. 8 odst. 1 a Čl. 9 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte vyhlášené pod č. 104/1991 Sb.). Jinými slovy takový zásah musí být v zájmu dítěte, sledovat jeho blaho (srov. Čl. 3 odst. 1 a odst. 2 Úmluvy o právech dítěte vyhlášené pod č. 104/1991 Sb.). Jen takové pojetí podmínek zbavení rodičovské zodpovědnosti dle ustanovení § 44 odst. 3 zákona o rodině odpovídá jeho ústavně konformnímu výkladu (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2011, sp. zn. 21 Cdo 3909/2010, uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod číslem 6/2012, dále jen R 6/2012).

V rozsudku ze dne 29. 3. 2012 sp. zn. 30 Cdo 1686/2011 Nejvyšší soud dále uvedl, že opatření, která lze ve vztahu k rodičovské odpovědnosti přijmout, jsou přitom odstupňována hierarchicky s přihlédnutím k tomu, zda mají sankční povahu (omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti), či nesankční (pozastavení rodičovské odpovědnosti). I v takové situaci, kdy je dán zájem dítěte na úpravě již nastolených rodinných vztahů, je třeba při výběru konkrétního opatření představujícího zásah do práva na rodinný život zvažovat jeho přiměřenost. Lze-li legitimního cíle dosáhnout mírnějšími prostředky, než jaké jsou některým z účastníků navrhovány, pak je na místě zvažovat tento mírnější zásah.

Na závažné zanedbávání rodičovské zodpovědnosti nebude zpravidla možné usuzovat tam, kde výkonu zodpovědnosti jednoho z rodičů – mimo objektivní důvody – brání i postoj druhého z rodičů. Je třeba totiž vzít do úvahy, že ten z rodičů, který dítě nemá svěřeno do výchovy, může svou rodičovskou zodpovědnost k němu vykonávat převážně jen v rámci styku. Je proto třeba rovněž zkoumat zda, a do jaké míry, bylo případné zanedbávání rodičovské zodpovědnosti ovlivněno druhým z rodičů. Doba, po kterou jeden z rodičů rodičovskou zodpovědnost zanedbával, sama o sobě

nepředstavuje rozhodující skutečnost pro zbavení rodičovské zodpovědnosti. Rozhodující je intenzita takového chování, které musí být závažné a zaviněné. Příkladný výčet, kdy je třeba i bez návrhu zahájit řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti je uveden v ustanovení § 44 odst. 4 zákona o rodině (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2011 sp. zn. 30 Cdo 3522/2009).

V rozsudku ze dne 17. 12. 2014 sp. zn. 30 Cdo 3361/2014 Nejvyšší soud dovodil, že jakkoliv výše uvedené judikatorní závěry dovolacího soudu byly dosaženy v poměrech hmotného práva účinného do 31. 12. 2013, nelze shledat důvody pro nekonformitu s právní úpravou zbavení, či omezení rodičovské odpovědnosti po 1. 1. 2014. Důvodová zpráva k ustanovení § 871 totiž uvádí, že toto ustanovení se řadí mezi „klasická“ (tradiční) sankční ustanovení. K tomu se sluší doplnit, že takto ustanovení § 44 zákona o rodině pojímala i dosavadní, shora citovaná, judikatura.

V posledně citovaném rozhodnutí rovněž Nejvyšší soud připomněl, že pro rozsudek je rozhodující stav v době jeho vyhlášení (§ 154 odst. 1 o. s. ř.) a nelze proto zbavit rodiče jejich práv k dětem z důvodů, které již pominuly a došlo-li k podstatné změně v jejich postoji k výchově dětí. Soud je při rozhodování povinen zvážit intenzitu zneužívání či zanedbávání rodičovské odpovědnosti, a to s ohledem na všechny skutečnosti, které v řízení ovládaném vyšetřovací zásadou vyjdou najevo. Zbavení rodičovské odpovědnosti je především ochranným institutem dítěte pramenícím z toho, že nositel rodičovské odpovědnosti mimo jiné vykonává péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj [§ 31 odst. 1 písm. a) zákona o rodině]. Změna postoje rodiče ke svému životu a k nezletilému – na kterou lze v době rozhodování soudu spolehlivě usuzovat - může převážit nad důsledky jeho chování v minulosti. Je však třeba pečlivě vážit, jak se negativní postoje opravňující soud zbavit dotčeného rodiče jeho rodičovské odpovědnosti promítají do jeho současných postojů, jinými slovy v jaké míře minulost utváří přítomnost takového rodiče (srov. stanovisko býv. Nejvyššího soudu ČSSR, sp. zn. Cpj 41/76, ze dne 3. 1. 1976, uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod číslem 41, ročník 1976, a rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 3. 2012, sp. zn. 30 Cdo 4366/2011).

Ve vztahu k přezkoumávané věci tak s ohledem na výše uvedené bylo třeba vyřešit, zda chování otce naplňovalo znaky závažného zanedbávání rodičovské odpovědnosti a jestliže ano, pak zdali v době rozhodování soudů již důvody, které by vedly k zbavení rodičovské zodpovědnosti otce, pominuly.

Předpoklady pro zásah do rodičovských práv je vždy třeba zkoumat s pečlivým hodnocením jedinečných okolností případu, přičemž význam nemůže být nepřiznán specifickému postavení rodičů v rozhodné době. Odvolací soud nedostatečně zohlednil skutečnost, že se nezletilý narodil v době, kdy jeho otcí bylo 17 let, byl tedy sám nezletilý a pro nedostatek věku a zralosti požíval zvláštní právní ochrany. V případě nezletilých rodičů lze i při posuzování naplnění kritérií závažného zanedbávání rodičovské odpovědnosti přiměřeně užít závěry dosažené v judikatuře dovolacího soudu ve vztahu k posuzování nezájmu rodiče o dítě při rozhodování, zda je či není třeba souhlasu tohoto rodiče k osvojení dítěte.

V rozsudku ze dne 25. 5. 2016 sp. zn. 21 Cdo 1432/2014 k tomu Nejvyšší soud uvedl, že závěr, zda nezletilý rodič o dítě neprojevoval žádný zájem, podléhá hodnocení celkového kontextu životní situace takového rodiče. Je přitom třeba vzít v úvahu veškeré okolnosti nasvědčující tomu, že projevy rodiče nesvědčí o absolutní absenci citu, zájmu, spoluprožívání, obav o dítě a jeho další osud. I za předpokladu, že by soud dospěl k závěru, že rodič zájem o dítě neprojevoval, je třeba v souladu s ustanovením § 68 odst. 1 písm. b) zákona o rodině pečlivě hodnotit, zda mu v tom nebránily závažné překážky. Zejména v případě nezletilého rodiče lze přitom za takové překážky považovat rovněž absenci podpory rodiny ve spojení s nezralostí rodiče a jeho špatným psychickým stavem.

V projednávané věci tak nelze odhlédnout od skutečnosti, že v případě otce nezletilého, jakkoliv nic nenasvědčuje tomu, že jeho schopnosti v době narození dítěte neodpovídaly jeho věku, šlo o věk velmi nízký. V době narození dítěte nebyl samostatný, byl studentem střední školy, byl odkázán na své rodiče a neměl vlastní příjem, ze kterého by byl schopen potřeby nezletilého hradit. Jeho rodiče přitom převzetí nezletilého dítěte do jeho péče nebránili, ani však péči jejich syna o dítě aktivně nepodporovali a rozhodnutí ponechali výlučně na svém nezletilém synovi. Matka nezletilého o svém těhotenství jeho otci neřekla, o dítěti se dozvěděl až po jeho narození. S ohledem na svůj nízký věk i nízký věk matky respektoval otec její rozhodnutí dát souhlas k osvojení nezletilého. Platný souhlas s osvojením nezletilého však nikdy neudělil. Je přitom třeba vzít v úvahu, že otec měl zvažovat důsledky plynoucí z výkonu rodičovské odpovědnosti k nezletilému až ve chvíli, kdy dítě již bylo narozeno, neměl tedy, na rozdíl od matky, možnost celou situaci promyslet a dostatečně zhodnotit důsledky svého rozhodnutí. Nelze přehlédnout ani skutečnost, že otec nezletilého byl přesvědčen, že péče o dítě je zajištěna ze strany jeho biologické matky a ze strany jeho mateřské babičky. Nelze navíc přisvědčit tvrzení, že by ze strany otce nezletilého a jeho rodiny zájem o nezletilého zcela chyběl. Otec na nezletilého hradil výživné, jeho rodina se o nezletilém informovala například prostřednictvím webových stránek mateřské školy, kterou navštěvoval, psali mu též pohledy k narozeninám a svátku.

Otec svůj postoj k nezletilému přehodnotil, a jakkoliv přiznává, že na změně postoje měla podíl i jeho současná přítelkyně, tvrdí také, že jde o jeho vlastní postoj, jehož změna je primárně způsobena tím, že dospěl a chce převzít odpovědnost za své dítě. Vyjádřil, že narozením dítěte byl zaskočen, neboť se o něm dozvěděl až v době porodu a ihned byl matkou seznámen s jejím plánem dát souhlas k osvojení dítěte. Ve svém věku si nedovedl představit, že by péči o dítě zastal, nedovedl si představit odpovědnost s tím spojenou. Odvolací soud dostatečně nezdůvodnil, proč změnu postoje považuje za nestálou a účinnou výhradně pod vlivem přítelkyně. Z postoje otce je naopak zřejmé, že k situaci přistupuje racionálně, má zájem na tom, aby s nezletilým postupně navázal kontakt a převzetí nezletilého do péče by sice do budoucna uvítal, nicméně je srozuměn s tím, že by přechod do jeho péče musel být postupný. S ohledem na nezletilého pak plánuje také budoucnost, rozhodl se nepokračovat v prezenčním studiu a nadále chce studovat dálkově, aby mohl do budoucna zastat péči o nezletilého.

Dále je též zřejmé, že postoj mateřské babičky (navrhovatelky) k situaci byl nestandardní, o čemž svědčí celá řada skutečností, která v hodnocení věci odvolacím soudem nebyla zmíněna. Navrhovatelka od počátku vychovává nezletilého jako by byla jeho matkou, nechává se oslovovat „mami“, přestože je ve skutečnosti jeho babičkou, a svého nyní již bývalého manžela nechává oslovovat „tati“ a matce navrhla, aby se vydávala za „sestru“ nezletilého. Místo aby podpořila péči své dcery o nezletilého, dala jí na výběr, zda se bude o syna plně starat jeho matka nebo zda jej má převzít plně do své péče ona (č. l. 47). Místo aby kontakt dítěte s biologickými rodiči podpořila, tak mu aktivně bránila (č. l. 46). Jak bylo shora připomenuto, při hodnocení postoje rodiče k nezletilému dítěti je nezbytné zohlednit také skutečnost, že druhý z rodičů kontaktu s dítětem bránil. Obdobně je třeba hodnotit také skutečnost, kdy kontakt s dítětem bránila mateřská babička nezletilého. Jak vyplynulo ze spisu, mateřská babička do rozhodování mladých rodičů o osudu nezletilého velmi silně zasahovala (č. l. 24), od počátku o nezletilého pečovala jako o vlastního a jeho kontakt s jeho rodiči neschvalovala. Nepovšimnuty odvolacím soudem zůstaly i závěry odborného vyjádření Univerzity J. E. Purkyně o škodlivosti konfúze rolí, které může mít pro dítě katastrofální důsledky v budování jeho identity (č. l. 84). Protože i rozhodnutí o zbavení, či omezení rodičovské odpovědnosti je rozhodnutím vydávaným s doložkou *rebus sic stantibus*, tedy s ohledem na okolnosti dané v době rozhodování soudu a umožňující změnu rozhodnutí v závislosti na následné změně poměrů, je třeba odpovídajícím způsobem i posoudit změnu postoje rodiče v době rozhodování soudu oproti stavu, který tu byl v době zahájení řízení. Jestliže je možné na základě provedeného dokazování přijmout závěr, že otec svůj postoj k nezletilému změnil, na celou situaci má rozumný náhled, aktivně usiluje o navázání vztahu s nezletilým a změna v jeho postoji je dostatečně racionálně zdůvodněna jeho dospíváním a postupným převzetím odpovědnosti za vlastní

život a projevovalo-li zanedbávání rodičovské odpovědnosti otce v minulosti zejména tím, že o nezletilého jeví pouze omezený zájem, a to navíc za situace, kdy byl přesvědčen, že péče o něj je zajištěna, pak by výše připomenuté judikatuře odpovídal závěr, že změna postoje otce k jeho životu a k nezletilému, převáží nad důsledky jeho chování v minulosti.

S přihlédnutím k situaci otce v době narození nezletilého, jeho nízkému věku v době narození dítěte, roli, kterou sehrála ve vztahu rodičů k nezletilému mateřská babička, následnému postoji otce k dítěti i jeho současnému postoji k nezletilému, jakož i ke skutečnosti, že zbavení rodičovské odpovědnosti je prostředkem *ultima ratio*, je závěr odvolacího soudu o splnění podmínek pro zbavení otce rodičovské odpovědnosti předčasný.

Jde-li o námitku dovolatele, že dítě nebylo v řízení slyšeno ani nebyl jinak zjišťován jeho názor, Nejvyšší soud předně poukazuje na své stanovisko ze dne 8. 12. 2010 sp.zn. Cpjn 202/2010, uveřejněném pod č. 31 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, roč. 2011, kde zdůraznil význam, který je třeba přikládat právu dítěte být slyšeno v každém řízení, které se jej dotýká. Ve vztahu k zbavení rodičovské zodpovědnosti pak Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 6. 8. 2009 sp. zn. 30 Cdo 1721/2009 vyložil, že jakkoliv nemůže být žádných pochyb o tom, že dítě má právo být slyšeno v každém řízení, které se ho dotýká (srov. čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte publikované pod č. 104/1991 Sb. a § 31 odst. 3 zák. o rod.), neznamená to ještě, že dítě musí být bezpodmínečně v každém takovém řízení slyšeno, zejména v procesní situaci, kdy již pro absenci jiných právně významných skutečností by takový postup či další dokazování bylo zjevně nadbytečné a neúčelné. Tak tomu může být např. v procesní situaci, kdy soud dospěje k závěru, že v jím posuzované věci podmínky pro zbavení rodičovské zodpovědnosti rodiče k nezletilému dítěti nejsou osvědčeny. Ovšem v opačné procesní situaci povaha většinou vyžaduje znát u dítěte, které je již schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, jeho vlastní názor k předmětné věci.

V již citovaném R 102/2012 Nejvyšší soud uvedl, že zásada nejlepšího zájmu dítěte (čl. 3 Úmluvy) stanoví za cíl, zatímco participace právo (právo být slyšeno v řízení) dítěte poskytuje způsob, jakým jej lze dosáhnout. Jinak řečeno, nelze usuzovat, že rozhodnutí bude v nejlepším zájmu dítěte, jestliže požadavek čl. 12, objektivně vzato, nebude naplněn. Zjištění názoru dítěte pro české soudy plyne nejen z článku 12 Úmluvy o právech dítěte (vtělené do ustanovení § 100 odst. 4 o.s.ř.), ale rovněž z Evropské úmluvy o výkonu práv dětí přijaté ve Štrasburku dne 25.1.1996 (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb. m.s.), kdy při ratifikaci této úmluvy Česká republika podle článku 1 odst. 4 prohlásila, že tuto úmluvu použije na řízení o osvojení, řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče a řízení o omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti, jakož i na všechna další řízení ve věcech rodinných, jež se dotýkají práv dítěte. K výše uvedeným závěrům je třeba doplnit, že čl. 12 je podmíněn rozumovou schopností dítěte utvořit si vlastní názory, jeho věkem a zralostí. Věk a zralost jsou individuálními skutečnostmi, které se dají zjistit i ověřit. Věk ovšem není hlediskem soběstačným. Výbor pro práva dítěte (Organizace spojených národů) nepokládá za nezbytnou úplnost a obsažnost znalosti dítěte o všech skutečnostech, které se vztahují k jeho osobní situaci, i když právu participace odpovídá souvztažná povinnost poskytnout dítěti dostatečnou, ucelenou a srozumitelnou informaci. Zralost dítěte, jako psychologická kategorie, předpokládá určitý stupeň porozumění na straně dítěte a jeho schopnost zhodnotit budoucí následky vlastních rozhodnutí nebo rozhodnutí rodičů, zákonných zástupců, blízkých osob nebo státních orgánů v jeho záležitosti. Dítě má právo vyjadřovat svůj názor svobodně, což znamená bez manipulace, vlivu nebo tlaku. Požadavek svobody zahrnuje pozitivní i negativní složku. Výkon práva má být konkrétní a reálnou možností pro dítě nebo děti. Děti nemají povinnost vykonat takové právo ve všech záležitostech, které se jich týkají, mohou, ale nemusí se na druhu participace podílet. Mají také právo mlčet, nevyjadřovat se k záležitosti. Právo dítěte nebo dětí rozhodovat nebo se nějak podílet na rozhodnutích závisí na povaze rozhodnutí, vyvažování zájmů dítěte a rodičů i svébytných podmínkách konkrétní situace (srov. D., Jílek, Práva dítěte v kontextu, in Studie o právech dítěte, Brno, 2011, str. 65). Za povšimnutí v této souvislosti stojí i přístup Soudního dvora Evropské unie

(dále jen „SDEU“) k užití a výkladu čl. 42 nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000, kdy ve věci C-491/10 PPU A. Z. uvedl, že je třeba jej vyložit v souladu s článkem 24 Listiny základních práv Evropské unie, který ve svém odstavci 1 požaduje, aby děti mohly svobodně vyjadřovat své názory a aby se v záležitostech, které se jich týkají, k těmto názorům přihlíželo pouze „s ohledem na jejich věk a vyspělost“, a v odstavci 2 ukládá při všech činnostech týkajících se dětí zohlednit nejvlastnější zájem dítěte, takže tento zájem může odůvodnit neprovedení výslechu dítěte. SDEU zde připouští, že za okolností jako byly v projednávané věci (řízení o navrácení dítěte) může být výslech dítěte, zejména pokud případně vyžaduje jeho fyzickou přítomnost před soudem, může být nevhodný, či dokonce škodlivý pro duševní zdraví dítěte, často vystavovaného uvedenému napětí a trpícího jeho škodlivými účinky. Ačkoli je tedy právem dítěte, nemůže výslech představovat absolutní povinnost, ale musí být předmětem posouzení v závislosti na požadavcích spojených s nejvlastnějším zájmem dítěte v každém konkrétním případě, v souladu s čl. 24 odst. 2 Listiny základních práv. Nicméně, je-li pravda, že článek 24 Listiny základních práv a čl. 42 odst. 2 první pododstavec písm. a) nařízení č. 2201/2003 neukládají soudu členského státu původu dítě v každém případě vyslechnout v rámci slyšení, a ponechávají tak soudu jistý prostor pro uvážení, nic to nemění na tom, že pokud se rozhodne dítě vyslechnout, daná ustanovení vyžadují, aby v závislosti na nejvlastnějším zájmu dítěte a s ohledem na konkrétní okolnosti případu přijal veškerá vhodná opatření k provedení výslechu za účelem zachování užitečného účinku uvedených ustanovení, a aby dal dítěti skutečnou a účinnou příležitost se vyjádřit.

Jestliže soudy obou stupňů za situace, kdy nezletilému bylo v době jejich rozhodování šest let a za situace, kdy měl nezletilý za to, že jeho matkou je navrhovatelka mateřská babička I. M., svého biologického otce neznal a ani o jeho existenci nevěděl, nezjistily přímo názor dítěte, neshledává dovolací soud tento postup v rozporu s výše uvedenými zásadami. Rozsudkům obou soudů lze však vytknout, že se s tím, proč nebyl názor dítěte zjišťován, se ve svých rozsudcích nevypořádaly.

Z výše uvedeného vyplývá, že odvolací soud věc neúplně a proto nesprávně právně posoudil, rozsudek odvolacího soudu tak nelze požadovat za správný. Neboť podmínky pro změnu dovoláním napadeného rozsudku splněny nebyly, Nejvyšší soud toto rozhodnutí podle § 243e odst. 1 o. s. ř. zrušil. Protože důvody, pro které byl rozsudek odvolacího soudu v dovolání dotčeném rozsahu zrušen, platí i pro rozsudek soudu prvního stupně, zrušil Nejvyšší soud ve výroku o zbavení rodičovské odpovědnosti otce toto rozhodnutí a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243e odst. 2 věta druhá o. s. ř.).

Právní názor vyslovený v tomto rozsudku je závazný; v novém rozhodnutí o věci rozhodne soud nejen o náhradě nákladů vzniklých v novém řízení a v dovolacím řízení, ale znovu rozhodne i o nákladech původního řízení (§ 243g odst. 1 o. s. ř.).

Proti tomuto usnesení **není** přípustný opravný prostředek.

V Brně dne 19. ledna 2018

JUDr. Lubomír Ptáček, Ph.D.
předseda senátu